

rítésétől a *fair trade* kampányokig. S az elszegényedéssel, a leszakadók tömegével kapcsolatos nézetek sem állják meg minden esetben a helyüket a statisztikák tükrében.

A *Globalizáció és kapitalizmus* tehát kiválóan alkalmas arra, hogy újragondoljuk a tárgyalt kérdésekkel kapcsolatos sztereotípiáinkat. Még akkor is, ha a tanulmányokat forgatva az olvasó időnként úgy érezheti: a tudományos, éppen ezért eleve korlátozott horizontú megközelítés során fontos (ha tetszik: anekdotikus) mozzanatok sikkadnak el, amelyek a felmerült problémáknak valódi súlyt ad(ná)nak — ilyen például az egyoldalú gazdasági nyomás következtében eltűnő tradicionális életmódok, életformák kérdése. A kötet ezzel együtt is érdekes, akár szemléletformáló olvasmány lehet sokak számára, s megjelentetése (kiváltképp egy konzervatív műhely részéről) talán a hazai közgondolkodás differenciálódását is jelzi.

PÁPAY GYÖRGY

(Szerkesztette Szilágyi Katalin és Balázs Zoltán, Századvég Kiadó, Budapest, 2008, 492 oldal, 4725 Ft)

Filozófia

Ha kezünkbe vesszük az Akadémiai Kiadó tematikus kézikönyv-sorozatának

hatodik kötetét, a Boros Gábor főszerkesztésében megjelent *Filozófiát*, óhatatlanul felmerül bennünk a kérdés: milyen is a jó kézikönyv? Erre a kérdésre pedig szinte a szükségszerűség és egy két-kilós könyvóriás súlyával nehezedik rá a válasz: pontosan *ilyen*.

Régi adósságát törleszti ezzel a kiadással a magyar filozófiatörténet-írás, eddig ugyanis nem volt kifejezetten gazdag a rendszerező, világviszonylatban is színvonalas munkák létrehozásában. Egészen a '90-es évekig ugyanis a leíró filozófiatörténet helyett az előíró tendencia volt jellemző, amely mindig az olvasatot, a „hivatalost” erőszakkal rá az olvasóra ahelyett, hogy tárgyilagos áttekintést, netán átfogó képet nyújtott volna.

A főszerkesztő előszavában az „európai filozófiai hagyomány” megismertetését tűzte ki célul. E pozitív küldetés jegyében a korábban igencsak elhanyagolt középkori filozófia tárgyalására például a többi korszaknál nagyobb terjedelemben, pontosan 242 oldal jutott. Ettől eltekintve a különböző időszakok körülbelül súlyuknak megfelelő mértékben szerepelnek a kötetben. Nem ütközünk egy túlságosan is elrugaszkodott filozófiai műnyelv falaiba az egyes fejezetek olvasása közben; a tizenkilenc főt számláló szakmai stáb másfélezer oldal kedvéért félre tudta tenni a tudományos diskurzust amúgy jel-

lemző át- és túlbeszéltséget, ami sokszor inkább kerékkötője a megértésnek, mint elősegítője.

A két fő részre osztott kötet első fele kétségkívül a laikusok számára is hozzáférhető módon íródott meg. A preszókratikusoktól a 20. század közepéig tartó történeti részben tapasztalható felépítettség túl a tartalomjegyzékben is argumentált egymásra-rétegzettség nem csupán kronológiai, de hatástörténeti szempontból is ábrázol. Az egyes cikkek tömör és vázlatoszerű képet nyújtanak témájukról — a zöld keretes, a fő témából elágazó apróbb írásokat pedig remekül ágyazták be a szövegbe. Sőt, ahol a szemléltetéshez fontosnak tartották az ábrák beiktatását is (lásd a Cusanusról szóló fejezetet), egyenesen a megértés elősegítésének szándéka világlik ki. Ráadásul a jó keresztivatkozási rendszer, és a korszakvégi irodalomjegyzékek különösen jól forgathatóvá, az internet kiteljesedésének éveiben is mérvadó tudásbázissá teszik a *Filozófiát*.

A kötet második fele viszont úgy tűnhet, hogy a diskurzusokba amúgy is beavatott olvasóknak készült — ám valójában nem erről van szó. Talán különös, hogy (ahogyan a főszerkesztő az előszóban bejelentette) az '50—60-as évektől kezdő-

dik a szisztematikus rész. Az addig egységes és arányos filozófiatörténet hirtelen, mint egy csomag marokkó, kihull a kezünkből, s hűlt helyén csak a darabjaira hullott narratívák és résztudományok világa marad. E narratívák viszont egy végsősoron mindent átfogó és egymásra is reflektáló filozófiai életet feltételeznek, amelyet nem lehet (és talán nem is kell) letisztult struktúráként megragadni. Ám a kortárs folyamatok átlátásához, a jelenleg is élő vitákban való eliga-

zodáshoz többre lenne szükség a fő csapások ismertetésénél. A legjelentősebb szakterületek sajátos problémavilágáról szóló, tömör cikkek (mint például a történelemfilozófia, a jelenkori francia fenomenológia vagy a pragmatizmus), bár csak ízelítőnek nevezhetők, de mindenképpen további olvasásra és elmélyülésre ösztönöznek. Vagyis a terjedelmesebb filozófiatörténeti résszel szemben a szisztematikus szempont esetében az enciklopédikus igényt inkább a tájékoztatás, az ismertetés vágya váltja fel. Ez azért figyelemre méltó, mert épp a jelent leginkább érintő fejleményeket szokás „zárt kapuk mögött” megtárgyalni.

Összességében véve hiánypótló és nélkülözhetetlen munkát tett le elének a magyar filozófiai élet,

amely egy régóta tátongó űrt tölt be a gondolkodó ember polcán.

ZSOLNAI GYÖRGY

(Főszerkesztő Boros Gábor,
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007,
1434 oldal, 5500 Ft)

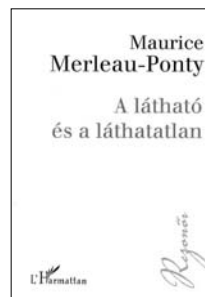
MAURICE MERLEAU-PONTY: *A látható és a láthatatlan*

A neves francia fenomenológus, Maurice Merleau-Ponty torzóban maradt, majd posztumusz publikált kései főművét, mely a L'Harmattan Kiadó gondozásában jelent meg 2007-ben, először tarthatja kezében a magyar olvasó. A töredékben maradt munka „kiteljesítését” célzandó a szerkesztő, Claude Lefort nyomán a magyar fordítók is kitüntetett figyelmet szenteltek a szövegtörzshöz kapcsolódó, nagyszámú „munkajegyzet” mellékletként való közlésére, ami már korábban szokássá vált az adott szöveget érintő gyakorlatban. A szerzőnek magyarul eddig mindössze egy kötete, *A filozófia dicsérete* és néhány tanulmánya jelent meg igényes, filozófiai, illetve művészetelméleti folyóiratokban, valamint tematikus esszékötetekben, melyek által bepillantást nyerhet-

tünk gondolkodásának gazdagságába és az ezt kifejezésre juttató nyelvhasználatának eredetiségébe. A (lezáratlan) életművet záró főmű azonban váratott magára.

A fenomenológusok alapvetően egyetértettek abban, hogy a karteziánus megalapozású tudomány a szubjektumban „már mindig is” meglévő ideák vagy az *én* struktúrája által, abból kiindulva olyan absztrakt valóságleírást alkotott meg, amely az élettől teljesen idegen modellként elszakította egymástól az életet magát és az arról szóló tudományt. Ez a matematizálás kiterjedt az élet minden területére; a filozófián túl természetesen a kultúrára, a művészetre és valamiképpen mindenre, amivel az ember evilági ténykedése során szembesül. Hasonló átfogó igényt támasztott Merleau-Ponty is, s ezt a szándékát nemcsak filozófusként, hanem történetészként, esztétaként és kultúrkritikusként is kifejezésre juttatta. Ennek a szerteágazó érdeklődésnek arányos összefoglalója *A látható és a láthatatlan*.

A kötetet olvasva nyomban szembetűnik, hogy a szerző a kifejtendő témákat mennyire könnyed írói stílusban és poétikus erővel kezeli, de ez a stílust érintő észrevétel nem kérdőjelezheti meg, hogy *valóban* filozófiai munkát, sőt önálló fi-

lozófiát tartunk kézben. Ha lenne is bennünk ilyen kétely, gyorsan eloszlik, mielőtt észrevesszük a rejtett összefonódásokat, egymásra-hajlásokat a szövegben, és világossá válik, hogy Merleau-Ponty úgy írta könyvét, ahogyan filozófiai érdeklődése vezette: a nyelvvel és a „kérdéssel”, a kérdezni tudás adottságával igyekezett felfedni a Lét viszonyait, vonatkozások bonyolult szövevényét, melyek logikailag előzik meg a beszélt nyelvet, pontosabban a külvilág leírásait. Többek közt épp ezért paradox és bravúros nyelvi kísérlet *A látható és a láthatatlan*, melynek egyik központi terminusa már nem azonos a világ tapasztalatát: gyönyöreit és szenvedéseit megélt *testtel*, mint a korai főműben, *Az érzékelés fenomenológiájában*, hanem annak helyébe a „Hús”-t állítja, a világ húsát, amelyben összefonódik az érzékelő és az érzékelt.

Merleau-Ponty ontológiája a megalapozásnak nem azt a formáját követi, amely az észleléstől elkülöníthető, érzékfeletti szférát teszi meg a megismerés elsődleges alapjának, hanem — miként a fenomenológia más képviselői is tették — az eredet nyomába eredvén valami változatlan kutatásába fog. Ilyen eredetként jelenik meg a Hús (*chair*), mely nem mint transzcendens létező áll előttünk, hanem olyan metaforaként szerepel, amely a szerző elképzeléseinek megfelelő-

en nyelvileg is kinyilvánítja, hogy világértésünknek igenis megkerülhetetlen alapja az ember és a külvilág, az élet eredendő, redőződő testisége.

BORÓK SZABOLCS

(Fordította Farkas Henrik és Szabó Zsigmond, L'Harmattan Kiadó,
Budapest, 2007, 314 oldal, 2700 Ft)

JÖRG VON UTHMANN:

Gyilkosok és detektívek *A gyilkosságok rövid kultúrtörténete*

Az emberiséget oly sok ösztön mellett az ölés ösztöne is jellemzi. Voltak, vannak intézményesített alkalmak (háborúk), amikor a gyilkosság, mások elpusztítása oly módon, melyre az állatvilágban egyetlen egyed sem lenne képes, megszokássá válik. A vérgőzös emberi történelemben akadnak olyan időszakok — természetesen ebből van jóval kevesebb —, amelyeket nem terhel háború. Persze ilyenkor is voltak, vannak és lesznek olyan embertársaink, akik életének legfőbb célja mások likvidálása a legváltozatosabb módokon. Még szerencse, hogy — legalábbis ideális esetben — a magányos gyilkosokat eléri végzetük, az igazságszolgáltatás.